

ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості пруденційного нагляду у страхуванні. Узагальнено вітчизняний історичний досвід та досліджено закордонний досвід державного регулювання, а також нагляду страхової діяльності. Запропоновано напрями вдосконалення системи державного регулювання страхової діяльності та, зокрема, пруденційного нагляду.

The prudential supervision features in insurance are considered. Home historical experience and foreign experience of is investigated. Directions of government control and supervision system after insurance activity perfection and, in particular, of the prudential supervision are offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За період економічної трансформації в Україні сформований страховий сектор. Страхування не лише спроможне забезпечити надійні гарантії відновлення порушених майнових прав та інтересів громадян і юридичних осіб у випадках втрат, а й зменшує навантаження на державу при відшкодуванні найрізноманітніших збитків. Розбудова страхового сектора у умовах перехідної економіки і та велика роль, яку відіграють у господарстві страхові товариства спонукає державу встановлювати урядовий контроль над їх діяльністю.

На сьогодні на страховому ринку України існує багато проблем, пов'язаних із світовою фінансовою кризою, однак останнім часом основні показники страхової діяльності набрали тенденції якісних змін щодо скорочення падіння та стабілізації. За цих умов першочергової ваги набуває проблема побудови механізму державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю на новій основі з урахуванням специфіки перехідного періоду, тобто шляхом органічного поєднання активного державного впливу з ринковими засобами регулювання економіки.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемам державного регулювання і нагляду у сфері страхування присвячені праці В. Д. Базилевича, В. Д. Бігдаша, О. М. Залєтова, І. О. Зискінда, О. Й. Жабинець, С. С. Осадця, В. Й. Плиси, А. Л. Самойловського, О. Ф. Філонюка, І. Б. Чайкіна, В. В. Шахова, К. В. Шелехова, Я. Шумелди та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Державне регулювання є ключовим важелем розвитку страхової діяльності, підсилює фінансову дисципліну та платоспроможність страховиків та підвищує якість страхових послуг. Однак не всі аспекти цієї багатогранної проблеми з'ясовані і обґрунтовані, зокрема неналежна увага приділяється особливостям пруденційного нагляду за страховою діяльністю.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей державного регулювання страхової діяльності в Україні, і зокрема пруденційного нагляду та обґрунтування окремих напрямків його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулювання та нагляд за діяльністю страхових компаній є важливою функцією держави з метою забезпечення стабільності страхової системи.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12.07.2001 р., державне регулювання ринків фінансових послуг – це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових

послуг та запобігання кризовим явищам. Тобто державний нагляд є однією з форм державного регулювання ринків фінансових послуг.

На думку А. Л. Самойловського державне регулювання страхової діяльності в Україні здійснюється на базі двох взаємопов'язаних і водночас найвпливовіших форм, а саме: правового забезпечення і здійснення нагляду за страховою діяльністю. Ці форми мають бути покладені у основу формування державного механізму регулювання страхової діяльності, який перебуває на етапі структурної адаптації до новостворюваного ринкового середовища. Правове забезпечення, з одного боку, встановлює необхідні державі "правила гри", а з іншого – передбачає сприятливі умови для розвитку страхової діяльності за пріоритетними напрямками. Державний нагляд за страховою діяльністю дає змогу реалізувати всі функції державного регулювання щодо найважливіших завдань розвитку страхової діяльності як на стадії запобігання системному ризику, коли банкрутство однієї страхової компанії може призвести до «ланцюгової реакції» усєї страхової системи, так і на стадії стимулювання ефективності страхової системи, тобто забезпечення надійного та прибуткового функціонування страхового сектору шляхом забезпечення платоспроможності страховиків та підтримки раціональних масштабів конкуренції на страховому ринку України [1, с.17].

Слід зауважити, що у світовій практиці виділяють три типи державного регулювання страхової діяльності: ліберальний, авторитарний, змішаний.

Ліберальний тип передбачає, що операції по страхуванню хоча і підлягають ліцензуванню, проте втручання держави у діяльність страховиків незначне. Держава здійснює лише наступний контроль за законністю вже здійснених страхових операцій. Цей тип властивий для Великобританії.

Для авторитарного типу властивий жорсткий контроль за дотриманням законів щодо захисту інтересів страхувальників і чітка регламентація страхових операцій. Обов'язковим є ліцензування страхової діяльності, публікація страховими компаніями звітів щодо їх роботи, законодавче встановлення та контроль дотримання нормативів діяльності страховиків. Конкуренція між страховиками чітко регламентується. Цей тип характерний для Німеччини.

Існує також змішаний тип, який використовує в певній мірі обидва вищезазначених підходи і який характерний для Франції.

Даючи характеристику досвіду державного регулювання страхової діяльності в зарубіжних країнах, слід зауважити, що у країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), на які припадає 95 відсотків світового страхового ринку, нині немає єдиної системи регулювання. Спроби контролювати усі аспекти страхової діяльності в таких країнах, як Німеччина, Франція і ряд інших, що робилися раніше, привели до застою ринку і відсутності у страхових компаній мотивів підвищення ефективності роботи.

На сьогодні в країнах ОЕСР запанували тенденції дерегулювання страхового ринку, що припускають інші підходи до державного регулювання страхової діяльності:

- державний контроль ставить своїм основним завданням регулювання страхування фізичних осіб;
- слабшає контроль, що обмежує конкуренцію страховиків при одночасному посиленні контролю за їх фінансовим положенням;
- попереднє затвердження органами страхового нагляду умов страхування поступово замінюється посиленням ролі законів, що захищають інтереси страхувальників.

Загальноприйнятим призначенням страхового нагляду стає захист страхувальників, застрахованих і вигодонабувачів, які за певними страховими угодами мають право у будь-який час вимагати від страховиків виконання своїх зобов'язань.

Домінуючим підходом до регулювання страхової діяльності у рамках ОЕСР є надання страховикам свободи в розширенні своєї діяльності, припускаючи, що страхувальники здатні критично оцінити і порівняти запропоновані страхові послуги в умовах відсутності загального регулювання страхового ринку [2, с.63].

Однак, діючи підходи до державного регулювання страхової діяльності, які застосовуються в країнах ОЕСР, не можна повною мірою застосовувати до вітчизняних

страхових компаній. Адже, зарубіжних страхових компаній працюють на обґрунтованій і перевіреній часом законодавчо-правовій базі, мають розвинуту управлінську структуру і налагоджену систему контролю.

Для більш глибокого з'ясування особливостей державного регулювання і нагляду вітчизняного страхового ринку, розглянемо історичний аспект цього питання.

Урядовий контроль над діяльністю страхових товариств був встановлений окремими державами з другої половини XIX ст., що обумовлено тією великою роллю, яку вони починають відігравати у господарстві. Доцільність нагляду обумовлювалася можливістю зловживань з боку страхових товариств, які розповсюджували свою діяльність далеко за межі держави.

В Росії відбувається законодавче зародження державного монопольного страхування, яке переслідує цілі поповнення доходної частини бюджету і обмежує приватну ініціативу. Уряд розпочинає регулювати страхову справу, утворює спеціальні органи нагляду.

Важливою особливістю правового регулювання дореволюційного страхового ринку була відсутність основоположного закону про страхову діяльність. Страхові відносини регулювалися торговельним статутом, статутами самих страхових компаній, полісними умовами (правилами страхування), окремими постановами та розпорядженнями уряду. В результаті страхове законодавство відрізнялося розмаїттям і нормами примусового характеру [3, с.13].

Наприкінці XIX – початку XX століть посилюється процес монополізації страхової справи, було створено декілька страхових союзів, які дозволяли витримувати конкуренцію і отримувати високі прибутки. Відбувалося зближення кредитної та страхової сфер. Перед першою світовою війною сформувався страховий ринок з розвиненою інфраструктурою. Однак перша світова війна призвела до кризи у всіх сферах життя суспільства. Соціально-економічні та політичні потрясіння, галопуюча інфляція, натуралізація господарських зв'язків призвели до різкого зменшення страхового ринку. А після 1917 року відбувся повний розпад страхового ринку [4, с.8].

За часів СРСР існувала монополія держави щодо страхової галузі. Командно-адміністративна система не спонукала страховиків виконувати свої функції у повному обсязі через домінуючу роль державної власності і низьку економічну відповідальність, які скасовували ініціативу і можливість розвитку підприємництва. В умовах монополії держави страхування входило до складу централізованих фінансів. Держстрах та Індержстрах були монопольними страховими компаніями, які забезпечували значні надходження від страхових платежів до бюджету та отримували, у випадку необхідності, значні кошти з бюджету для виплати страхових відшкодувань. Лише з 1991 року в Україні починається формування страхових відносин на нових засадах.

Процес фінансової перебудови в Україні відбувається дуже напружено насамперед тому, що на перших стадіях перебудови реформі фінансових відносин не приділялося належної уваги. Після припинення існування СРСР, Україна отримала можливість самостійно вирішувати питання організації страхової діяльності [5, с.19].

На сьогодні в Україні замість системи державної монополії прийшла система, що зорієнтована на ринок. Страхові компанії поступово накопичують фінансові ресурси. При переході до ринку механізмом, що забезпечує захист інтересів страхувальників, стала система ліцензування страхових організацій до початку їх діяльності і подальший контроль за виконанням чинного законодавства в області страхування. Законодавче регулювання страхової діяльності підсилює фінансову дисципліну та платоспроможність страховиків. Введено облік страхових резервів, встановлено перелік активів, за якими страховики можуть розміщувати кошти страхових резервів, почав діяти нагляд за страховою справою. Така увага з боку держави обумовлена тією роллю, котру грає страхування в економічному розвитку суспільства.

На сьогодні в системі державного регулювання страхової діяльності в Україні існує низка проблем, до яких можна віднести: недокапіталізація страховиків, недосконалість

нормативно-правової бази, галузевий монополізм, порушення чинного законодавства, надмірна кількість видів обов'язкового страхування недостатня кількість висококваліфікованих кадрів тощо

Для регулювання страхового ринку держава використовує методи, які можна поділити на дві групи:

1. Прямі: законодавче забезпечення діяльності страхових компаній; встановлення в інтересах суспільства і окремих категорій його громадян обов'язкового страхування; захист сумлінної конкуренції на страховому ринку, запобігання та усунення монополізму; державний нагляд за страховою діяльністю.
2. Непрямі: використання низки економічних важелів (наприклад, податкових, грошово-кредитних тощо).

Як зазначено у статті 35 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996 р., державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

В залежності від часу здійснення контрольних дій, етапів та форм у процесі страхового нагляду виділяють декілька напрямків.

Так, С. С. Осадець визначає три основні напрямки страхового нагляду [6, с.196]. Перший, початковий, припадає на період подання документів на ліцензування. При цьому орган нагляду зосереджує увагу на тому, чи відповідають правила вимогам закону, а також на тому, щоб окремі їх положення не призвели до можливих зловживань щодо страхувальників. Крім того, контролюються розрахунки страхових тарифів, насамперед актуарні. Другий напрямок - це аналіз звітності, яку щокварталу подають страховики. Третій напрямок - проведення безпосередніх перевірок на місці. А. О. Таркуцяк також зазначає, що принцип нагляду здійснюється у трьох напрямках [7, с.32]: початковий – етап подання документів на ліцензування; аналіз звітності страховиків; проведення безпосередніх перевірок на місцях. М. М. Александрова виділяє три форми здійснення державного нагляду за страховою діяльністю в Україні [8, с.74]: ліцензійна; контрольна; статистична. В. В. Шахов, К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш виділяють три функції державного нагляду [9, с.66; 10, с.83]: реєстрація тих, хто здійснює дії, пов'язані з укладенням договору страхування; забезпечення гласності; підтримка правопорядку в галузі.

Отже, в сучасній літературі та на практиці виділяються такі види державного нагляду за страховиками і банківськими установами:

- ліцензування;
- пруденційний нагляд (prudential supervision);
- нагляд за бізнесом (conduct of business supervision).

Як цілком слушно зазначає І. О. Зискінд, такий поділ має дуже важливе значення з практичної точки зору, адже кожен вид страхового нагляду має різні інструменти для досягнення цілей страхового нагляду, різні принципи застосування, а також має різну юридичну природу [11, с.37-42]. В науковій літературі немає узгодженої думки відносно визначення категорії «пруденційний нагляд». Слід при цьому також зазначити, що категорію пруденційного нагляду більшість авторів розглядає в межах банківського нагляду, а поняття «пруденційний нагляд» вважають тотожним поняттю «пруденційний нагляд за банківською діяльністю».

Зокрема, О. М. Христофорова, К. С. Бужор розглядають пруденційний нагляд в системі банківського нагляду і дають наступне власне визначення: пруденційний нагляд – це система банківського нагляду та регулювання банківської діяльності у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, при якій головна увага органів нагляду зосереджується на забезпеченні стабільності та надійності банків та банківської системи, створення здорового конкурентного середовища у банківському секторі, забезпечення відкритості та прозорості його політики і діяльності, що проявляється у регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва, а також охоплює як безвізний, так і виїзний види нагляду [12, с.120-124]. Але віднесення пруденційного нагляду тільки до банківського

нагляду вважаємо звуженим розумінням. Більш широке тлумачення цієї категорії наведено у проекті Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програмі розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами, які були розроблені Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України з метою впровадження пруденційного нагляду за страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами та кредитними спілками, а саме: пруденційний нагляд – це система наглядових процедур Держфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань [13].

Ще одне визначення категорії «пруденційний нагляд» дає проект Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (щодо нагляду на консолідованій основі): пруденційний нагляд – складова частина загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотримання обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами [14].

Власне визначення категорії «пруденційний страховий нагляд» наводить Л. П. Лондар: пруденційний страховий нагляд – це система заходів правового та організаційного характеру, спрямованих на забезпечення стабільності і надійності страхових організацій, сукупність вимог до показників фінансової стабільності страховиків, покликана сприяти ефективному й стабільному поточному функціонуванню страхового ринку і управлінню в кризових ситуаціях. У широкому розумінні пруденційний нагляд є поєднанням нагляду та регулювання. Він включає розвинену систему моніторингу, відкритості інформації та звітності перед національними органами страхового нагляду. Основою пруденційного страхового нагляду є пруденційні нормативи [15]. Можна погодитись з А. М. Єрмоленко, що наявність ефективної внутрішньої системи ризик-менеджменту страховика разом із комплексним пруденційним наглядом утворюють базові механізми попередження неплатоспроможності та банкрутства на ринку страхових послуг. При цьому можна виділити три базові рівні системи державного нагляду за страховою діяльністю (рис. 1) [16].

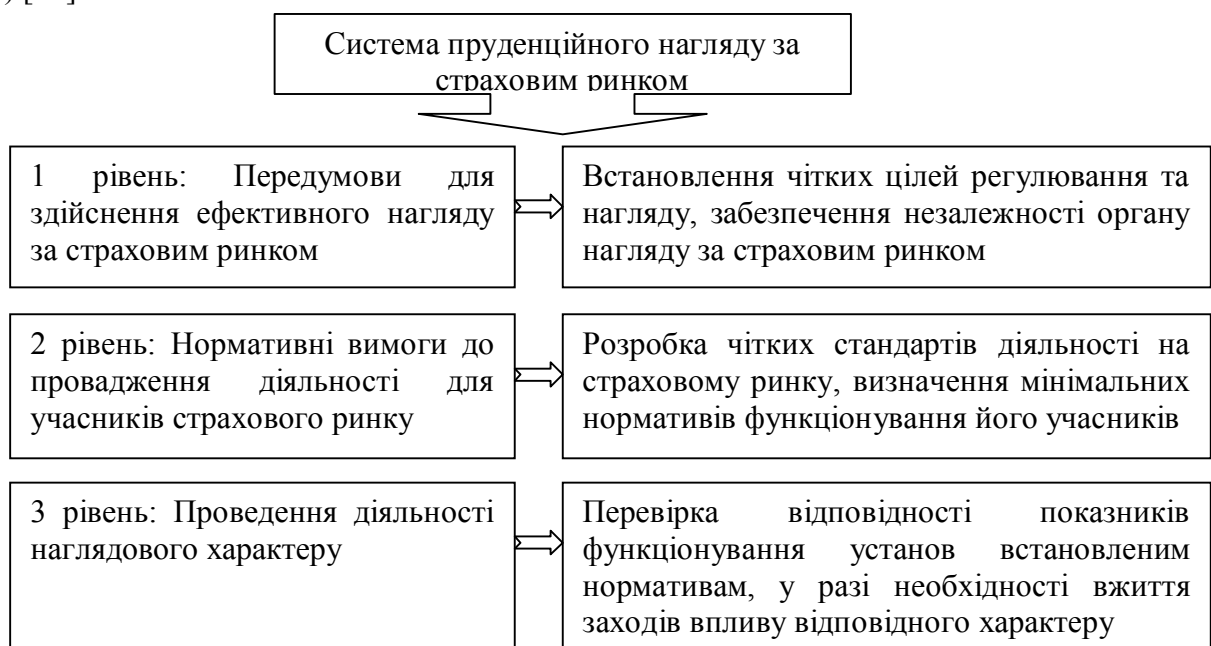

Рис. 1. Система пруденційного нагляду за ринком страхових послуг

В сучасних умовах державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг (далі – Держфінпослуг).

Самостійним структурним підрозділом Держфінпослуг України є Департамент пруденційного нагляду, який забезпечує нагляд за додержанням фінансовими установами, піднаглядними Держфінпослуг, вимог щодо розкриття ними інформації перед Держфінпослуг (крім інформації, необхідної для ведення Державного реєстру фінансових установ), встановлених для них критеріїв та нормативів шляхом розгляду, обробки та аналізу звітності суб'єктів нагляду та проведення безвиїзних перевірок. Департамент пруденційного нагляду має у своєму складі такі підрозділи:

- відділ формування аналітичних та статистичних даних ринку фінансових послуг;
- відділ пруденційного нагляду за страховими компаніями, які здійснюють ризикові види страхування та страховими посередниками;
- відділ пруденційного нагляду в системі НПЗ та за компаніями зі страхування життя і медичного страхування;
- відділ пруденційного нагляду за кредитними установами;
- відділ пруденційного нагляду за фінансовими компаніями.

У 2009 році у складі Держфінпослуг, внаслідок структурної реорганізації, активно розпочав діяльність департамент тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ, до завдань якого включено нагляд за фінансовими установами, у яких спостерігаються ознаки неплатоспроможності.

Основні порушення, виявлені Держфінпослуг в ході проведених перевірок, пов'язані з недотриманням вимог щодо платоспроможності страховиків, формування, обліку та розміщення коштів страхових резервів, порядку складання звітних даних, неподанням або несвоєчасним поданням звітності.

У 2009 році за результатами проваджень у справах до страхових компаній були застосовані такі заходи впливу: приписи про усунення порушень вимог законодавства про фінансові послуги – 1168; постанови про застосування штрафу – 245 (на суму 1,4 млн. грн.); тимчасове зупинення дії ліцензій – 26; анулювання ліцензій – 21; рішення про виключення з Державного реєстру фінансових установ та анулювання свідоцтва про реєстрацію фінансової установи – 1.

Результати інспекційно-наглядової діяльності Держфінпослуг за страховими компаніями та заходи впливу представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Інспекційно-наглядова діяльність Держфінпослуг за страховими компаніями за період 2005-2009 рр.

Рік	Кількість страхових компаній	Проведено безвиїзних перевірок	Проведено виїзних перевірок	Виявлено порушень	Застосовано заходів впливу
2005	398	424	-	-	231
2006	411	443	507	1318	831
2007	446	441	506	1527	997
2008	469	611	573	1445	931
2009	450	695	337	1361	1461

У 1994 році органами нагляду за діяльністю у сфері страхування було створено IAIS (Міжнародну асоціацію органів нагляду за страхуванням), яка складається з органів страхового нагляду із 140 країн, що охоплює 97% страхових премій у світі. IAIS було розроблено ключові принципи, які служать базовим орієнтовним показником для визначення ефективності концептуальної основи нагляду.

Основними цілями цієї організації є:

- співпрацювати з метою покращення нагляду за страховою галуззю на національному та міжнародному рівнях для забезпечення ефективного, безпечного, стабільного та конкурентного ринку страхування, який сприятиме захисту страхувальників;
- забезпечення розвитку та ефективного регулювання страхових ринків;
- сприяння світовій фінансовій стабільності.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України набула членства в Міжнародній асоціації органів страхового нагляду у 2003 році.

Після розробки власної системи пруденційного нагляду за страховим сектором, Держфінпослуг планується брати активну участь у розробці міжнародних стандартів у рамках IAIS [17].

Запровадження пруденційного нагляду в Україні дасть змогу захистити інтереси споживачів фінансових послуг, запобігти настанню неплатоспроможності та забезпечити фінансову стійкість фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом:

- виявлення підвищених ризиків в діяльності фінансових установ;
- контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;
- попередження банкрутства та системної кризи фінансових установ;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

У відповідності до Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами орієнтиром для страхових компаній обрано систему Solvency II, для кредитних установ – рекомендації Міжнародної асоціації кредитних спілок (WOCCU), а для пенсійних фондів – рекомендації Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійними фондами (IOPS).

При цьому слід навести результати, продемонстровані спільним дослідженням Deloitte и Economist Intelligence Unit: більше третини (36 %) усіх страхових компаній Європи виказали невпевненість в здатності страхової індустрії відповідати новим вимогам Solvency II, які, згідно з поточними термінами, набувають чинності в ЄС в 2012 році. Більше за третину керуючих рад страхових компаній не мають повного уявлення про нові правила регулювання, і значно більше половини з них (61 %) не схвалило свої бюджети під потреби Solvency II.

Дослідження також виявило, що більш ніж третині страховиків доведеться реорганізуватися з введенням в дію нових правил, а 11 % виказали намір перебазуватися [18].

Висновки і перспективи подальших розробок. Основним напрямом вдосконалення державного регулювання страхової діяльності в Україні має бути запровадження системи пруденційного нагляду.

Державний нагляд за страховою діяльністю дасть змогу реалізувати всі функції державного регулювання страхової діяльності, шляхом забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності страхових компаній, запобігання їх банкрутству, створення конкурентного середовища на страховому ринку, з одного боку, і забезпечення страхувальників страховим захистом, з іншого боку.

Важливе значення при цьому має перехід до міжнародних стандартів фінансової звітності, що зробить можливим порівняння діяльності вітчизняних та зарубіжних страховиків. Вдосконалення потребує нормативно-правова база, зокрема доцільним є розробка і впровадження Страхового Кодексу. Необхідно також підвищувати прозорість та відкритість страхового ринку, підвищувати обсяги розкриття інформації у звітних даних страховиків. Серйозна увага має бути приділена підготовці фахівців у цій галузі, а також встановлення вимог до кваліфікації і чітка регламентація їх повноважень.

Слід при цьому застосовувати досвід зарубіжних країн, але з адаптацією до умов перехідної економіки.

Список використаної літератури

1. Самойловський А. Л. Державне регулювання страхової діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03. / А. Л. Самойловський. – К., 2000. – 17 с.
2. Архипов А. П. Страховое дело: [учеб.–метод. комплекс] / А. П. Архипов, А. С. Адонтис. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 424 с.
3. Аленичев В. Финансовый анализ страхового дела России в исторической перспективе / В. Аленичев // Страховое ревю. – февраль, 2003. – С. 13–21.
4. Кінащук Л. Л. Страхування: Теорія та практика проведення: [монографія] / Л. Л. Кінащук. – К.: Атіка, 2004. – 112 с.
5. Казанцев С. К. Основы страхования: [учеб. пособ.] / С. К. Казанцев. – Екатеринбург: изд. ИПК УГТУ, 1998. – 101 с.
6. Страхування: [підруч.] / Керівник авт. колективу ред. С. С. Осадець. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
7. Таркуцяк А. О. Страхування: [навч. посіб.] / А. О. Таркуцяк. – К.: Від-во Європ. ун-т фінансів, ін форм. систем, менеджм. і бізнесу, 2001. – 115 с.
8. Александрова М. М. Страхування: [навч.-метод. посіб.] / М. М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
9. Шахов В. В. Страхование: [учеб. для вузов] / В. В. Шахов. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 311 с.
10. Шелехов К. В. Страхування: [навч. посіб.] / К. В. Шелехов, В. Д. Бігдаш. – К.: МАУП, 1998. – 424 с.
11. Зискінд І. О. Сутність державного регулювання та нагляду за страховиками// І. О. Зискінд / Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2009. – № 2(15). – С. 37–42.
12. Христофорова О. М. Теоретичні аспекти функціонування пруденційного нагляду / О. М. Христофорова, К. С. Бугор // Наука й економіка. – Випуск 3 (15), Том 1. – Хмельницький, 2009. – С. 120–124.
13. Сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dfp.gov.ua/197.html?&tx_ttnews\[arc\]=1&tx_ttnews\[backPid\]=215&tx_ttnews\[pL\]=2678399&tx_ttnews\[pS\]=1199138400&tx_ttnews\[pointer\]=16&tx_ttnews\[tt_news\]=11915&cHash=613463ab5c](http://www.dfp.gov.ua/197.html?&tx_ttnews[arc]=1&tx_ttnews[backPid]=215&tx_ttnews[pL]=2678399&tx_ttnews[pS]=1199138400&tx_ttnews[pointer]=16&tx_ttnews[tt_news]=11915&cHash=613463ab5c).
14. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (щодо нагляду на консолідованій основі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews\[backPid\]=62&tx_ttnews\[pointer\]=3&tx_ttnews\[tt_news\]=9878&cHash=ce655fe53d](http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews[backPid]=62&tx_ttnews[pointer]=3&tx_ttnews[tt_news]=9878&cHash=ce655fe53d).
15. Лондар Л. П. Можливості підвищення ефективності галузі страхування життя в сфері недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Л. П. Лондар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vddfa/2010_1/Londar.pdf.
16. Єрмошенко А. М. Ризики діяльності страховиків і шляхи їх зменшення / А. М. Єрмошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/APE/2009_6/207-215.pdf.
17. Управління європейської та євроатлантичної інтеграції і управління проектами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/749.html>.
18. Страховщики пока не готовы к Solvency II [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gaap.ru/news/52093>.

Прийнято до друку 14.03.2011